

Kovács Gyula tündéerkertje

Laudáció

A tündérkert varázsos jelentésű szó a magyar emlékezetben: egyszerre jelenti az elérhetetlen szépségek színhelyét, és egy nagyon is valóságos metaforát. Mesebeli lények és az álmok paradicsomát, ahol minden a helyén van, és ahol minden Isten keze nyomát őrzi. Minden élőlény, minden termék; égen a felhők és az egész lefegyverző idill. És a tündérkert jelenti *Bethlen Gábor* Erdélyt is – sok romlás közt egy valódi új világot és új földet, amely szinte már nem is emberi léptékű, hanem inkább földöntúli alkotás.

De mára mintha eltűnnének a „tündéerkertek” – most nekünk kell újjáépíteni. A veszélybe sodort jövő azt is sejteti, hogy bajban a tudásunk, bajban az ismeretünk fűről-fáról-szellemről és saját környezetünkről. Pusztul, egyben el is felejtettünk sokféle tradíciót – így a magyar gyümölcskultúra páratlan sokszínűségét és gazdagságát is.

Kovács Gyula, a nagyszerű kertész Göcsejből jött – és mára valódi „tündéerkert” alapított. Előbb létrehozta szűkebb pátriája gyümölcs-emlékeit őrző kertjét, majd a *Tündérkert-mozgalom* megalapításával megteremtette az egész Duna-medence talán ma élő legszebb hagyatékát. Mára több mint 2 ezer fajta régi magyar gyümölcsfa él és virágzik és terem páratlan gyűjteményében. A szélrózsa minden irányából: Moldovától Udvarhelyig, Zentától a mátyusföldi Zsigárdig, a Pilistől, Sárköztől Koltaszegig és Szilágyságig. Mindenféle régi gyümölcs; gondosan felleltároz-

va, adatolva és virágozva – mindnyájunkat emlékeztetve egy valaha volt gyümölcsöző sokféleségre és a régiek nagyszerűségére.

Ő maga „külső Göcsejből”, Pórszombatról indult, mint erdész – annak is mesélő nevű szőlőhegyéről, Medesről. Hogy vagy harminc-negyven éve elinduljon a Nagy Rekonstrukció felé. „Elmúlt legalább negyven esztendeje, amikor nyár dereka táján beült a család az „öreg” 403-as Moszkvicsba és „elzarándokoltunk” a *novai* Nagyhegyre kajszibarackot szedni.” – Talán ezzel a szimbolikus vallomásrészlettel is jelezhetnénk, hogyan vágott neki az akkori fiatalember a régi magyar gyümölcsök, az elhagyott és pusztuló kertek feltérképezéséhez. „Amikor elhatároztam, hogy összegyűjtöm a régi idők pusztuló gyümölcsfajtaikat, kezdetben kizárólag ennek a vidéknek a hagyatékát vettem számba, mert a múlt itteni gazdagságát jól szemlélteti a göcseji, de a *novai* tündérkert fajtagazdagsága is.”

És szakemberként és patriótaként is egyaránt azt kellett érzékelnie, hogy nagyszüleink évszázados tapasztalása vész el lassan és tűnik tova minden nagyszerű tudás, amelyet évszázadok alatt gyűjtöttek össze. „Érzékelttem”, írja, „hogy a göcseji gazda gyakorlatilag önellátó életet élt – mindenhez értett egy kicsit. Szántott-vetett, aratott, de maga javította a szekerét, maga patkolta a lovát, ám értett a gyümölcsészethez is, de nem csak a gazda, még a gazdasszony is.”

És idővel, ahogyan Kovács Gyula munkája és érdeklődése lassan kinőtte a göcseji kereteket, azt is megfogalmazta, hogy a Kárpát-medencében élő magyarság őstudása éppen azt üzeni mindannyiunknak, hogy az élet nem más, mint egyensúly és harmónia. *Egyensúly* az égiekkel és a környező világgal. *Harmónia* a környezettel, embertársakkal, minden élőlényel. Eleink természeti embere mindig is jól értette környezetének szigorú tanítását és fölismerte a természet körforgását. És belátta munkája teremtő jellegét. Alapított, épített. Mindent, ami fontos: családot, kultúrát, civilizációt. – Ezt vallja a kertész, aki az örök újjáépítésre vállalkozott.

És Kovács Gyula szülőföldjét sosem elhagyva egész Kárpát-medencei bolyongásai során ennek a belső parancsnak engedelmességre keresi és kutatja ma is a pusztuló gyümölcsészeti örökséget. Mert az utolsó órákban vagyunk, vagy már azon is túl – a legnagyobb magyar gyümölcsész, a 19. századi Bereczki Máté óta is elképzelhetetlenül pusztul, tűnik el napról napra az a hagyaték, amely a gyümölcsök sokféleségét jelentette.

Kovács Gyula számára elfeledett, régi tudósok munkái nyújtottak segítséget. Rudinai Molnár István, Entz Ferenc, Villási Pál, Bodor Pál, Nagy Ferenc és mindenekelőtt a vidéki magányban is nagyszerű művet alkotó férfiú, a magyar gyümölcsészet atyja, Bereczki Máté. Bereczki, a nagy előd is begyűjtötte és rendszerezte, majd tovább is adta azt a gyümölcsanyagot, amely a 19. század Magyarországnak még fellelhető volt.

Kovács Gyula méltó utódként gyűjt, szaporít és feljánlja hagyatékunkat. „Oltottam gyökérbe és rügybe, fás és zöldoltással, de vannak egyedi módszereim is – mondja, és cselekedetével mindenkinek példát mutat. Saját gyűjteménye mellett megalapította a ma már 100-nál is több kisközösséget számláló *Tündérkert-mozgalmat*, amely szinte teljesen behalózza az egész Kárpát-medencét. S amely minden tájegységet, régiót és falut arra buzdít, hogy gyűjtse össze, leltározza fel saját lakóhelye pusztuló, nyomokban is alig fellelhető gyümölcsészeti hagyományát. Hogy avasson be saját földje és környezete múltjába – tegye meg az első lépést egy régi, ezerarcú gazdagság visszahódítására. A *Tündérkerteknek* az a szerény, ám nagyon is méltánylandó kérése és

üzenete: mindenki ültessen egy fát nagyszülei hagyatékából!

Kovács Gyula áldozatos és szívet melengető munkája révén megvalósulhat Bereczki Máté régi álma is: tegyük Isten legszebb gyümölcsös kertjévé a magyar hazát.

(Elhangzott a Magyar Örökség Díjátadáson a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében, 2015. június 20-án.)

Kovács Gyula: A göcseji, az őrségi és a hetési lokálpatrióta közösségeknek felajánlottam, hogy akik településükön, vagy éppen a szőlőhegyen összegyűjtik a régi fajták oltóvesszőit, én készítek ezekről oltványokat és nekik ajándékozom, ha cserébe ők ezekről a régi fajtákról mindent lejegyeznek és vállalják, hogy közterületen elültetik és gondozzák őket. A kezdeményezés sikeresnek bizonyult, hiszen idén tucatnyi közösség hozta el régi fajtáit.

A zalai gyümölcsfamentő

Ami nekünk alma meg szilva, az Kovács Gyulának pónyik és penyigei nemtudomka. A Kárpát-medence őshonos gyümölcsfáinak lelkes gyűjtője mára közel ezer fajtát mentett meg, soknak szó szerint az utolsó példánya áll a kertjében.

Kovács Gyula apjával az 1960-as években járta be az egész Nyugat-Dunántúlt. Akkoriban a jelenlegihez képest még eredetinek mondható gyümölcsösöket találtak ott. „Itt, a nyugati szélén a határzár miatt az öregek teljesen elzárva éltek és őrizték a hagyományokat” – érzékelteti a korabeli állapotokat a pörzsombati erdősz.

Munkája akár egy régészé. Sokszor már csak töredékekből próbálja újraépíteni a múlt sokoldalú fakultúráját. Egy-egy ágból, hajtásból igyekeznek megmenteni egy mosolygó Batult, selyemalmát, hólyagos cseresznyét vagy a korabeli több ezer, mára kihalóban lévő gyümölcsfajta valamelyikét.

A 18-19. század folyamán egyre több őshonos gyümölcs kezdett kiszorulni a természetből. Helyettük más európai vidékekről származó, majd Európán kívüli fajták nemesítésével létrejövő változatok terjedtek. A 20. század közepétől pedig a nagy lendületet vett intenzív mezőgazdálkodás sodort a kihalásba rengeteg fajtát.

Kovács Gyula bő három évtizede kezdte feltérképezni először a szűkebb környezetét, majd az egész Kárpát-medencét. Amikor látta, hogy gyerekkorának, sőt netán őseinek gyümölcsfáit fillérekért elkótyavetyélve tüzelőnek vágják ki, elhatározta, hogy tesz valamit az évszázados termő gyümölcsösök túléléséért.

Elkezdte gyűjteni a kertje számára a fákat, majd a különböző helyekről származó oltványok segítségével újraélesztette a kihalás szélén levő fajtákat. A Mendes-hegyen elterülő első kertjét követte a második, majd a harmadik, ma hét kertben virágzik az ananászalmától a veresszilváig mintegy ezer gyümölcsfa.

Kovács Gyula számára a gyümölcsfák begyűjtése és elültetése csak az első lépés, de ugyanilyen fontosnak tartja a hozzájuk kapcsolódó ismeretek és legendák megőrzését is. Ez egy összetett, ha úgy tetszik, néprajzi, helytörténeti gyűjtőmunka is. Ezért olyan izgalmas.

Tevékenykedését eleinte sokan rossz szemmel nézték. Gyanakodtak, nem értették, hogy mit ólálkodik ez

az ember az értéktelennek hitt, kivá-
gásra vagy eltüzelésre ítélt öreg fák
körüli.

Az elmúlt évtizedben azonban
a hozzáállás megváltozni látszik.
Amint híre ment, hogy van Zalában
egy megszállott, lelkes gyümölcsész,
aki a Kárpát-medence kihalófélben
levő gyümölcsfáit gyűjti össze, sokan
keresték meg, hogy saját vagy nagy-
szüleik kertjének utolsó darabjait el-
juttassák hozzá.

Egy-egy jellegzetes fajtaért öröm-
mel utazik, akár Erdély legtávolabbi
szegletébe is, de nem egyszer kapott
már postán oltványokat, és az is meg-
történt, hogy valaki – értő, érdeklődő
utód híján – végrendeletében hagyta
rá kertjének öreg gyümölcsfáit.

Mindent a maga helyén

Minden régióknak megvannak a
jellegzetes gyümölcsfajtaik. Ezek hosz-
szú évszázadokon keresztül váltak
olyannyira ellenállóvá, hogy túléljék
a sokszor szélsőséges időjárás visz-
táságait is.

Ezzel szemben az elmúlt jó két
évszázadban betelepített és nemesít-
ett fákkal általában sok a gond, óvni,
metszeni, a kártevőkkel szemben
permetezni kell őket. Kovács Gyula
szerint az ősnemes fajták metszést,
vegyszerezést, külön öntözést nem
igényelnek, állnak és teremnek akár
38 fokos hőségben is.

Fontos, hogy a fák mellett az adott
terület jellegzetes gyümölcskultúrá-
ja is megmaradjon. Ma már kevesen
emlékeznek arra, miként lehet a több
ezer fajta termését megfelelően fel-
dolgozni. Nem mindegy pedig, me-
lyik ételbe kerül például kobakalma,
miként főzhető a tüskéskörtéből jó
pálinka, vagy mire használhatjuk a ló-
szemű szilva húsát.

Kevesen tudják, hogy a mosoly-
gó Batul szintén egy almafajta, vagy
hogy a Göcsej egyik legjellegzete-
sebb, már-már elfelejtett fája, a házi
berkenye régen fontos népi gyógyír
volt. Korábban például minden ma-
gára valamit is adó gazda saját kert-
jének jellegzetes gyümölcséből főzött
pálinkát, ezért is alakulhatott ki oly
színes pálinkakultúra, meséli Kovács
Gyula. Magában a Göcsejben is leg-
alább 500 fajta körtéfat írtak le még a
19. században, ő maga, felbuzdulva az
új pálinkatörvény adta lehetőségeken,
a tüskéskörtéből főzte első „legális”
pálinkáját.

Minden fafajtaának megvan te-
hát a maga helye. Kovács Gyula így
bárhonnan is kap megmentendő fát,
amint lehet, annak oltványát vissza-
juttatja az eredeti termőhelyére. Ha
pedig valaki csemeték után érdeklő-
dik, akkor is a legfontosabb, hogy a
helyi viszonyokhoz, hagyományok-
hoz természetesen kötődő fákat kell
kertjében elültetnie.

Bő egy évvel ezelőtt például a
szombathelyi Múzeumfaluban, a régi
parasztporták mellett csemetekertet
létesítettek, ahova „visszatelepítették”
a környék jellegzetes gyümölcsfáit.
A mintegy 50 csemetéből álló „bemutató”
Kovács Gyula a saját gyűjtemé-
nyéből, a helyi adottságoknak megfe-
lelő fajtákból állította össze.

Tündérkert közösségek

A ma mintegy bő ezer darabot
számláló gyűjtemény csak a kezdeti
lépés. Kovács Gyula áldozatos mun-
kája szerencsére követőkre is talált.
Egyre többen fordultak hozzá taná-
csért vagy jelentkeztek lelkesen, hogy
megmentenék közösségük régi fáit.
Ezért hozta létre a Tündérkert pro-
gramot, amelynek segítségével kiskö-
zségek ismét felfedezhetik és az
utókor számára megóvhatják jellege-
zetes fajtaikat.

Kovács Gyula segít a kertek lét-
rehozásában, a fák kiválasztásában,
oltványaik elültetésében, de a kertek
további gondozása, a termések hasz-
nosítása már a helyi közösség feladata.

Hiszen – teszi hozzá az erdész – a
fák megtartásával, megismerésével a
munka nem ér véget. A legfontosabb,
hogy azok ismét teremjenek, és a he-
lyiek gyümölcslevet, lekvárt, pálinkát,
ételekhez kőrítést készítsenek belő-
lük.

Mindemellett nagyon lényeges
elődeink tudásának átadása is. Ko-
vács Gyula ezért olyan programokat
szervez, amelyeken a régi paraszt-
emberek számára egyértelmű, mára
azonban elveszett tudást oszt meg,
főleg fiatalokkal. Ilyen például az ol-
tás tudománya, amely nem egy falu-
ból teljesen kiveszett.

Ma jó egy tucat Tündérkert mű-
ködik egyfajta új, falusi közéleti fő-
rumként, ahol a gyümölcsfák meg-
tartása mellett a tudás átadására és a
gyümölcsök sokrétű, közös felhaszná-
lására is lehetőség nyílik. A gyümölcs-
fákhoz ugyanis komoly elhivatottság
kell. A gyümölcstermesztőkkel ellen-
tétben, akiknek ez csak egy szakma,
gyümölcsésznek lenni életforma, ál-
lítja Kovács Gyula. A több mint ezer
megmentett, egyes fajták esetében
valóságosan utolsó gyümölcsfaegyed
pedig mindenképpen visszaigazolja
gyűjteménye fontosságát.

Egy mára szinte elképzelhetet-
len gazdagságú gyümölcskultúra van
ugyanis elveszőben, és Kovács Gyula
számára személyes kihívás, hogy ezt
a „kincset, amelyet vétek elherdálni”,
legalább részben megőrizze az utókor
számára. Ide kívánczó szójátékkal
élve, ezzel érne be munkája gyümöl-
cse.

*Másodközlés. Megjelent a Tuda-
tos Vásárló Magazin 24. számában.
2012.09.11-én. Szerző: Bán Dávid.*

KOVÁCS GYULA erdész göcsej egyik településén, Pórszombaton él, gyümölcsfafajták tovább éltetésével foglalkozik. A megyei közgyűlés a „Zala megye kistelepüléseiért és hagyományaiért” díjjal ismerte el munkáját 2011-ben. 2015-ben bekerült a Magyar Örökség Díjazottak körébe.

AMBRUS LAJOS magyar-történelem szakos tanár, 1978-tól Szombathelyen középiskolai oktató, 1983 óta az Életünk szerkesztője, 1987-1994 között főszerkesztő-helyettese, majd főmunkatársa. 1994 óta a Kortárs folyóirat esszé- és prózarovatának vezetője, 2010-től főszerkesztője. József Attila-díjas prózaíró (2005).

VÁRNAI JAKAB 1994 és 2003 között a Ferences Rend Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Rendtartományának provinciálisa volt, és fundamentális teológiát tanított a szegedi, a ferences, majd a Sapientia Hittudományi Főiskolán. A magyarországi Férfi Szerzeteselőjárók Konferenciájának elnöke 1995-től 2003-ig és az Európai Szerzeteselőjárói Konferenciák Egyesületének alelnöke 1999 és 2001 között. A ferences rend római központjában dolgozott 2003-tól 2009-ig, a központi vezetőség tagjaként a francia, a belga, a holland, a német, az osztrák, a svájci, a magyar és az erdélyi rendtartományokat képviselte. Részt vett a 2000-ben megalakult Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola alapításának előkészítő munkálataiban. 2012 óta rektora a három fenntartó rend közös intézményének.

Nemeshegyi Péter jezsuita szerzetes életműve

A magyar kultúra és az egyházi tudomány nemzetközi hírű kiválóságát ismerjük el és tiszteljük meg Nemeshegyi Péter atya személyében. Az egyházüldözés miatt magyar jezsuiták egész nemzedéke külföldön vállalt szolgálatot és lett a magyar tudományosság nagykövete a világban.

Nemeshegyi Péter 1923. január 27-én született Budapesten. Középiskolai tanulmányait a Fasori Evangélikus Gimnáziumban végezte. 1944-ben a Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán fokozatot szerzett. Ugyanekkor az esztendőben belépett a jezsuita rendbe. A filozófiai tanulmányokat Szegeden kezdte, de a Rend magyarországi betiltása nyomán előjárói a külföldre távozást javasolták neki. Innsbruckban fejezte be a filozófiát,

teológiát pedig Rómában a Gergely Egyetemen tanult. 1952-ben szentelték pappá. 1956-ban teológiai doktori fokozatot szerzett. Doktori disszertációjában Órigenész teológiáját tárgyalta. Még ebben az évben elindult Japánba.

1993-ig volt a tokiói Sophia Egyetem Hittudományi Karának professzora, két alkalommal dékánna is választották. A dogmatika, patrisztika, teológiatörténet és a fundamentális teológia tanáraként sokat tett a katolikus egyházi tanítás inkulturációjáért, valamint a japán teológiai és liturgikus nyelv kialakításáért. Emellett elindította a japán katolikus lexikon munkálatait, több katolikus folyóiratot, felügyelte a Szentírás és az egyházatyák műveinek japán fordításait, számos könyvet, tanulmányt írt japánul és más nyelveken. 1969 és 1974 között a Nemzetközi Teológiai Bizottság VI. Pál pápa által kinevezett tagja volt. Ugyancsak tagja lett a Japán Keresztény Tudós Társaságnak, valamint a Japán Cusanus Társaságnak. A szigetország oktatásának fejlesztésért a japán kormány 2005-ben „a Szent Kincs Rendje, Arany Sugarak a Nyakszalaggal” kitüntetésben részesítette. Külön sajátos szakterülete volt előadói pályájának a kereszténységről a nem keresztények számára tartott oktatás, amelynek során számos japán ember számára hozta közel a kereszténységet és az európai kultúrát is, tudatosan támaszkodva a magyar és a japán lelki alkat és szellemiség közti párhuzamokra.

Külföldi működése során Nemeshegyi atya nem feledkezett meg

a magyar egyházzal sem: a teológiai könyvkiadás korlátozottsága miatt még nagyobb értéket jelentettek itthon élő honfitársai számára a „Teológiai Kiskönyvtár” sorozatban megjelent alapvető munkái, valamint az emigrációban szerkesztett teológiai folyóiratokban megjelenő cikkei.

1993-ban, miután a Katolikus Egyház működési feltételei 1989-től jelentősen bővültek, és a Jezsuita Rend is visszanyerte Magyarországon a hivatalos létét, Péter atya hazatért Japánból és a teológiai képzés szolgálatába állt. Korát meghazudtoló energiával és lelkesedéssel tanított az Apor Vilmos Tanítóképző Főiskolán, Zsámbékon majd Vácott, a Szegedi Hittudományi Főiskolán, a budapesti Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán és a Károli Gáspár Református Egyetemen. Péter atya a leendő hitoktatók felkészítését előadásaival, szemináriumával, a hallgatók számára készített jegyzeteivel, könyveivel, lelkigyakorlataival szakmai és hitbeli élménnyé tette. Hazai működésének is fontos oldala volt a kereszténységről tartott általános bevezető előadás a nem hitéleti szakos hallgatók számára.

Egy magyar pap, tudós és tanár, akit nemzedékek hálája kísér nagy tisztelettel Japánban és Magyarországon egyaránt.

(Elhangzott a Magyar Örökség Díjátadáson a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében, 2015. június 20-án.)